

Süt Akrabalığı ve Süt Bankası

Editörler

İlhan İlkılıç, Abdullah Uçar

İSAR Yayınları

Süt Akrabalığı ve Süt Bankası

Editörler

İlhan İlkılıç, Abdullah Uçar

İSAR

İSTANBUL
ARAŞTIRMA VE EĞİTİM
VAKFI

İSAR Yayınları

SÜT AKRABALIĞI VE SÜT BANKASI

Editörler:

İlhan İlkılıç, Abdullah Uçar

İstanbul Araştırma ve Eğitim Vakfı Yayınları | 1
İSAR Tıp ve Ahlak Çalışma Grubu Dizisi | 1

1. Baskı

İstanbul 2016

Grafik Tasarım Ve Mizanpaj

Abdurrahim Yüce
abdurrahimyuce@gmail.com

ISBN

978-605-9276-00-9

İstanbul Araştırma ve Eğitim Vakfı Yayınları

Selami Ali Mah. Selanikliler Sok. No: 44/1 Bülbülдерesi/ Üsküdar, İstanbul, Türkiye

Tel: + 90-216-3109920 | Fax: + 90-216-3912633

www.isar.org.tr

iletisim@isar.org.tr

Sertifika Numarası: 32581

Baskı ve Cilt:

Erkam Matbaası

İkitelli Org. San. Bölğ. Turgut Özal Cd. No: 117/2 A-D Başakşehir/İstanbul-Türkiye

Tel: 0212 671 07 00 Fax: 0212 671 07 17

Yayın Hakları:

© Eserin tüm hakları anlaşmalı olarak İstanbul Araştırma ve Eğitim Vakfı'na aittir.

İzinsiz kopyalanamaz ve çoğaltılamaz.

Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

İÇİNDEKİLER

Sunuş	7
Sütanneliğin Tarihi Murat Dinçer Çekin	11
Osmanlı'da Anne Sütü Nil Sarı	23
Türkiye'de Anne Sütü Bankasının Kuruluşu İnanç Ve Değerlere Uygun Yeni Bir Model: "Anne Sütü Merkezi" Sertaç Arslanoğlu	55
Anne Sütündeki Mikroorganizmalar ve Hücreler Arif Kaygusuz, Ruveyda Lüleci Albayrak	65
Bebek Ölüm Nedenleri Üzerine Bir Araştırma Seçil Özkan, Coşkun Bakar, Işıl Maral, M.Ali Bumin	69
Süt Akrabalığının Fıkhî Açından Değerlendirilmesi Davut İltaş	81
Süt Bankası Oluşturulmasında Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Yaklaşımı Ahmet Yaman	127
Anne Sütüne Antropolojik Ve Etik Yaklaşımlar İlhan İlkılıç	145
Anneliğe, Anne Sütüne Ve Bebek Beslenmesine Sosyolojik Yaklaşımlar Nazife Şişman	153
Bibliyografya Abdullah Uçar	165
Yazar Biyografileri	201

Annelerimize...

MILK BANKING

PREFACE

The World Health Organization (WHO) reports that approximately 15 million preterm babies are born annually, of whom 1 million die. A significant portion of these deaths (75%) could be preventable by taking certain precautions. In Turkey, approximately 1,340,000 babies are born each year, and 13 out of 1000 babies are dying postnatally. One of the most important preventable factors for infant mortality causes is related to nutrition. The latest research has shown that the single best foodstuff to keep preterm babies of less than 1500 g birth weight alive is breast milk. Mothers of preterm babies generally are lacking lactation; therefore, in Western countries this problem is solved by operating milk banks. In this context, an interesting issue arises in Muslim countries. According to Islamic law, a “milk-siblingship” occurs between babies who are being breastfed by the same woman, and a “milk-kinship” emerges between the baby and the wet nurse. Hence a boy and a girl who are not biologically siblings but have been breastfed by the same woman are not permitted to marry. In the perspective of Islamic life, this situation causes some issues if the milk banks work with the same methods as in Western countries.

This book discusses in several articles the above-mentioned problems from different perspectives with an interdisciplinary approach, not only from medical, ethical, and religious perspectives but also under historical and sociological aspects. We hope that this book will support the discourse on this issue and provide interested readers an overview about the problem.

SUNUŞ

Dünya Sağlık Örgütü (WHO), dünyada her yıl 15 milyon gebeliğin erken doğum ile sonuçlandığını ve ortalama her yıl 1 milyon erken doğan bebeğin öldüğünü bildirmektedir. Bu ölümlerin %75 gibi büyük bir oranı alınacak tedbirlerle engellenebilir niteliktedir.¹ Türkiye’de ise her yıl yaklaşık toplam 1 milyon 340 bin bebek doğmakta, 1000 bebekten 13’ü ise ölmektedir.² Bebek ölüm sebepleri arasında önlenebilir nitelikteki en önemli faktörlerden biri de erken doğan bebeklerin beslenmesi ile ilgilidir. Özellikle doğum ağırlığı 1500 gramın altındaki bebeklerin beslenebilmesi ve dolayısıyla yaşayabilmesi için ise tek besin kaynağının anne sütü olduğu yapılan son çalışmalarla ortaya konmuştur.^{3,4,5} Erken doğum sebebiyle annenin sütünün yeterli olmadığı da göz önüne alındığında ortaya önemli bir sorun çıkmaktadır: Düşük doğum ağırlıklı olup beslenme ihtiyacı olan binlerce bebeğin anne sütü ihtiyacı nasıl karşılanacaktır? Bu soruya Batılı ülkelerin verdiği cevap süt bankalarının kurulması şeklindedir. Ancak bu soruya bizim vereceğimiz cevap, içerisinde yaşadığımız toplum gibi islamî hassasiyetleri olan toplumlarda daha karmaşık bir niteliktedir. Zira İslam’a göre aynı anneden süt emen bebekler arasında “süt kardeşliği” ve emziren ile emzirilen arasında “süt akrabalığı” oluşmakta, bu durum özellikle evlilikler ve mahremiyet açısından sorun teşkil etmektedir.⁶ Bu durumda süt akrabalıklarının rastgele oluşmaması için süt bankalarının kurulmasına karşı olmak ve mevcut dini hassasiyetleri yok sayarak ve hiçbir tedbir mekanizması oluşturmadan süt bankaları kurmak birbirine zıt iki tavrı oluşturmaktadır.

1- Blencowe H, Cousens S, Oestergaard M, Chou D, Moller AB, Narwal R, Adler A, Garcia CV, Rohde S, Say L, Lawn JE. National, regional and worldwide estimates of preterm birth. The Lancet, June 2012. 9;379(9832):2162-72. Estimates from 2010

2- Ölüm İstatistikleri, Türkiye İstatistik Kurumu Bülteni, Sayı: 18623

3- American Academy of Pediatrics. Policy statement. Section on breastfeeding. Pediatrics. 2012;129:e827.

4- Arslanoglu S, Moro GE, Ziegler EE. Donor human milk in preterm infant feeding: evidence and recommendations. World Association of Perinatal Medicine (WAPM) Working Group on Neonatal Nutrition Recommendations. J Perinatal Medicine 2010; 38 :347-51.

5- Arslanoglu S, Ziegler EE, Moro GE. Optimization of human milk fortification for preterm infants: new concepts and recommendations. World Association of Perinatal Medicine (WAPM) Working Group on Neonatal Nutrition Recommendations. J Perinatal Medicine 2010; 38:233-238.

6- Bu kitapteki Davut İltaş - “Süt Akrabalığının Fikihî Açıldan Değerlendirilmesi” makalesi, giriş bölümü, s.78

Bu iki farklı kutup arasında orta yolu bulmak, hem toplumun inançlarına göre düzenlenmiş hem de binlerce bebeğin yaşamasını sağlayacak bir çözüm üretmek için farklı disiplinlerden bir araya gelen akademisyenlerin katılımıyla 27 Aralık 2014'te İstanbul'da bir çalıştay gerçekleştirilmiştir ve elinizdeki bu kitap bu çalıştayda sunulan tebliğlerin metinlerini içermektedir. Temennimiz Süt Akrabalığı ve Süt Bankası konusunda ülkemizdeki ilk derinlikli ve multidisipliner içeriğe sahip bu eserin ülkemiz adına atılacak sağlıklı adımlara bir zemin teşkil etmesidir. Ayrıca çalışmamızın neticesinde ortaya çıkabilecek bir model belki de diğer Müslüman ülkelerde de uygulanacak, dolayısıyla ortaya çıkacak fayda sınırlarımızın çok ötesine ulaşacaktır.

Objektif ve bilimsel bakış açılarının interdisipliner bir usul ile bulunduğu kitabımız süt anneliğin tarihinden, etiğine ve sosyolojisine, Osmanlı'daki uygulamalardan genetik boyutlarına, küresel konjunktürden Diyanet İşleri Başkanlığı'nın görüşlerine dek geniş bir perspektifi okuyucuya sunmaktadır.

Prof. Dr. İlhan İlkılıç'ın 'Anne Sütüne Antropolojik ve Etik Yaklaşımlar' adlı makalesi konuyu etik perspektiften incelemektedir. Makalede önce Türkçe'mizdeki deyimler ele alınarak anne sütünün eş anlamlı kullanıldığı normatif kavramlar incelenmiştir. Daha sonra erken doğan çocuğun hayatı ve sağlığı ile süt kardeşlerinin birbiriyle evlenme sorunu etik açıdan analiz edilmiş ve değerlendirilmiştir. Yine bu makale ülkemizde bir anne sütü bankasının kurulması halinde etik perspektiften uyulması gereken bazı önemli şartları içermektedir.

Dr. Murat D. Çekin'in kaleme aldığı "Süt Anneliğin Tarihi" adlı makalede süt akrabalığı ve süt annelik kavramlarının tarihte ne kadar uzun bir geçmişe dayandığı, Mısır'dan İngiltere'ye ve Hicaz bölgesinden Amerika kıtasına kadar dünya üzerinde ne kadar geniş bir coğrafyada bu konunun insanların gündeminde olduğu, farklı kültürlerdeki süt anne seçim kriterleri, tarihte süt annelerde aranan özellikler, süt anne olmanın veya süt anne tarafından emzirilmenin muhtelif sebepleri, usulleri ve bunun tarih içerisindeki seyri, süt annelik konusundaki karşıt görüşler, günümüze doğru bu uygulamanın azalma sebepleri de ele alınmaktadır.

Prof. Dr. Nil Sarı'nın "Osmanlı'da Anne Sütü" başlıklı makalesinde son dönem Osmanlı hekimlerinden Besim Ömer Paşa ve Refik Münir'in eserlerinden hareketle Osmanlı Dönemindeki uygulamalar, Osmanlı döneminde süt annelerin özellikleri, sütannenin çocuğa etkileri, anne sütünün ilaç olarak kullanımına dair örnekler, modernleşme döneminde anne sütünün verilmesinde kullanılan sanayi ürünlerine bakış açısı, Osmanlı'da muhtaç çocuklara anne sütü sağlayan ilk kurumlar ve onların projeleri ele alınmaktadır.

Prof. Dr. Sertaç Arslanoğlu'nun "Türkiye'de Anne Sütü Bankasının Kuruluşu - İnanç ve Değerlere Uygun Yeni Bir Model: Anne Sütü Merkezi" adlı makalesinde anne sütünün bebek beslenmesindeki önemi, prematüre bebekler açısından neden gerekli olduğu,

anne sütü bankasının ne olduğu ve toplumsal değerlerimize uygun olarak nasıl oluşturulabileceği, dünyada ve ülkemizde bu konuda yapılan son çalışmalar ele alınmaktadır.

Prof.Dr. Seçil zkan ve ekibinin “Bebek lüm Nedenleri Üzerine Bir Araştırma” adlı makalesinde⁷ bebek ölüm sebepleri ve bu ölümlerin engellenmesi için anne sütüyle beslenmenin önemine dair somut veriler sunulmaktadır.

Prof. Dr. Arif Kaygusuz’un “Anne Sütündeki Mikroorganizmalar Ve Hücreler” adlı makalesinde mevcut genetik bilgilerimizi gözden geçirmemizi gerektirecek çarpıcı bulgular ortaya konmaktadır. Bilinenin aksine anne sütünün çeşitli mikroorganizmalar içerdiği ve süt ile genetik geçişe dair güncel bilgilerin ele alındığı makale bizlere son derece önemli bulguları sunmaktadır.

Yard. Doç. Davut İltaş’ın “Süt Akrabalığının Fikhî Açından Değerlendirilmesi” adlı makalesinde süt akrabalığı konusunda günümüze kadarki fikhî birikimimiz; islamî açıdan süt akrabalığının ne olduğu, süt akrabalığından doğan haramlığın kapsamı, muhtelif mezheplerin konuya yaklaşımları gibi birçok başlık altında sistematik ve genel olarak bizlere sunulmaktadır.

Prof. Dr. Ahmet Yaman’ın “Süt Bankası Oluşturulmasında Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Yaklaşımı” adlı makalesinde süt akrabalığının üzerinde durduğu dini zemin, Diyanet İşleri Başkanlığı’nın kuruluşundan beri konuyla ilgili verilen fetvalar, süt bankası konusuna Diyanet İşleri Başkanlığı’nın yaklaşımı, bu konudaki dini hassasiyetler ve çekinceler tartışılmaktadır.

Nazife Şişman’ın “Anneliğe, Anne Sütüne ve Bebek Beslenmesine Sosyolojik Yaklaşımlar” adlı makalesinde süt akrabalığı ve bebek beslenmesinin sosyolojik açıdan değerlendirmesi, annelik ve bebek beslenmesinin tıbbi nitelik kazanma serüveni, bilimsel annelik anlayışının detayları, uluslararası gıda programları ve mama sektörünün konuya bakış açısı ve etkileri, hızla endüstrileşen bir dünyada anne sütünün de endüstri ürünü haline gelme tehlikesi, süt bankasının arka planındaki sosyo-politik etmenler ele alınmaktadır.

Kitabımızın sonunda bulunan bibliyografya bölümünde konumuzla ilgili fikhî, tıbbî, tarihî eser ve makaleler, yazar isimlerine göre alfabetik olarak sıralanmış halde sizlere sunulmaktadır..

Bu konunun gündeme gelmesini sağlayan İSAR Tıp ve Ahlak alışma Grubu üyelerine ve grup başkanımız Prof. Dr. M. İhsan Karaman’a, alıştayımıza ev sahipliği yapan İSAR Vakfı’na, İSAR Vakfı yönetim kuruluna ve yönetim kurulu başkanı Prof. Dr. Raşit Küçük’e, İSAR Yayınevi olarak kitabımızın neşredilmesindeki destekleri için İSAR Vakfı yönetim kurulu üyesi Dr. Adem Ergül’e, İSAR Vakfı Genel Koordinatörü Prof. Dr.

7- Makale kaynağı: Gazi Tıp Dergisi 2009: Cilt 20: Sayı 4: 169-172. Bu makale, metinde yazışma adresi olarak sunulan Prof. Dr. Seçil zkan’ın izni ile kitabımıza alınmıştır.

Recep Őentürk hocamıza, alıştayımızı teşrif ederek kıymetli birikimlerini damıtılmış bir Şekilde bizlere sunan ve kitaplaşma sürecine katkıda bulunan hocalarımıza, tüm bu süreçlerde herşeyin daha iyi olması için perde arkasında çalışan, başta tasarımcımız Abdurrahim Yüce olmak üzere tüm arkadaşlarımıza derin şükran duygularımızı ifade ediyoruz.

Prof. Dr. İlhan İlkılıç - Dr. Abdullah Uçar
Eylül 2016
skdar / İstanbul

ANNE SÜTÜNE ANTROPOLOJİK VE ETİK YAKLAŞIMLAR

İlhan İlkılıç

İnsanoğlunun varlık tarihi kadar eski olan anne sütü geleneğimizde hiçbir zaman yeni doğan bir çocuğun alelade aldığı bir gıda olarak görülmemiştir. Anne sütü bir bebeği beslemesinden öte, anne ve çocuk arasında kurulan bağı ve anne şefkatini sembolize eder. Bunun dışında anne sütüne farklı kültürlerde değişik anlamlar yüklendiğini görüyoruz. Bu anlamlardan en ilginçlerinden birisi de şüphesiz İslam dininde süt kardeşliği yada süt akrabalığı kavramıyla ifade edilen aynı anneden süt emen çocuklar arasında oluşan ilişkidir. Buna göre aynı anne babadan olmayan iki çocuk eğer aynı anneden süt emerlerse süt kardeşi olarak kabul ediliyor ve bu çocuklar farklı cinsiyetlerdense evlenme yaşına geldiğinde birbiriyle evlenmesi caiz görülüyor. Yine genetik ve biyolojik olarak annesi olmadığı halde bir çocuğu emziren kadın ile emzirilen bebek arasında bir akrabalık bağı doğuyor ve bu bağ ileride bu iki insanın ilişkisini etkiliyor.¹ Bu arada anne sütüyle kurulan akarabalık ilişkisinin sadece Müslümanlarda değil aynı zamanda farklı kültürlerde de olduğunu ifade etmekte fayda var.²

Alınan bir gıdayla ‘süt kardeşi’ dediğimiz akrabalık ilişkisinin oluşması ve bu durumun bu kişilerin gelecekte birbiriyle ilişkilerini düzenlemesi gerçekten ilginç bir fenomen olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun dışında anne sütünün özellikle günümüzdeki teknik imkânlarla uzun süre saklanarak erken doğmuş çocuklara henüz annelerinin sütü gelmediği için tedavi süreci içerisinde verilmesi anne sütüne bu sosyal anlamının ötesinde farklı bir anlam yüklemekte. Burada anne sütü diğer gıdaların sağlayamayacağı tıbbi bir etki oluşturmakta ve birçok vakada hayat kurtarıcı olmakta. Tıbbi açıdan uygulanması elzem olan buna benzer durumlar ise Müslüman aileler açısından yukarıda belirtilen durumdan dolayı içerisinde etik bir ikilem barındıran bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

1- Krş. bu kitaptaki Davut İltaş'ın makalesi s. 81

2- Krş. bu kitaptaki Murat Dinçer Çekin'in makalesi, s. 11

Bunun ötesinde Türkçe’de kullanmış olduğumuz bazı deyimlere baktığımızda da anne sütünün sosyal ve ailevi ilişkilerde bazı durum, özellik ve hakları dile getirdiğini görüyoruz. ‘Annenin ak sütü gibi helal’, ‘helal süt emmiş’ gibi deyimler bu durumlar için güzel bir örnek teşkil etmektedir.

Bu makalede önce günlük hayatımızda kullanılan bazı deyimlerin sosyal hayatta içerdiği anlamlarına değinerek anne sütünün toplumumuzun ortak bilincinde ve ahlaki hayatta ifade ettiği anlam tartışılacaktır. Daha sonra bu anlamlardan uzak kalmamak kaydıyla anne sütünün erken doğanların tedavisinde kullanılmasının süt akrabalığı açısından doğurduğu sorunlar etik açıdan analiz edilecektir.

Ahlaklı Olmada Bir Etken Olarak Anne Sütü: ‘Helal Süt Emmiş Olmak’

Bugünkü Türkçe’imizde “helal süt emmiş biriyle evlenmek” deyimini kullanıldığında evlenme yaşına gelmiş bir gencin evlilik müessesini sürdüreceği gerekli olgunluğa ve ahlaki faziletlere sahip olan biriyle evlenmesi kastedilir. Anne sütünün burada kullanılması daha çok içinde yetişilen ve sosyalleşilen ortamın kişinin ahlaki karakterine olan etkisinin vurgulanmak istenmesindedir. Bu etki iki şekilde olabilir. Bunlardan birincisi anne ve babanın doğru bulunduğu huy ve ahlaki davranışları kendisinde bulundurması, uygulaması ve bunları eğitimi sırasında çocuğuna aktarmasıdır. Burada anne sütü daha çok metaforik anlamda ön plana çıkar. Helal sütün emildiği yer aynı zamanda ahlaki değerlere kıymet verilen ve hayata uygulanan bir aile ortamını ifade etmektedir. İnsan hayatının ilk bir yılı içinde olan anne sütünün emildiği dönem bilindiği gibi çocuğun ahlaki gelişiminin olduğu bir dönem değildir.

Bunun dışında aynı deyim içerdiği diğer bir anlam ise İslam ahlakının farklı bir boyutuyla ilgilidir. Anne ve baba hem kendisinin hemde çocuğunun rızkını helal yollardan temin etmek zorundadır. Dolayısıyla çocuğunu emziren bir annenin almış olduğu gıdanın helal olması yine helal olan sütün oluşması için gerekli şartlardandır. Bu gıdanın temini için harcanan paranın helal yollardan kazanılmış olmasını şart koştuğu gibi gıdanın kendisinde helal özelliği taşımasını da içerir. Mesela alınan gıdalarda domuz ve domuz ürünlerinin olmaması gibi.

Bu deyim çerçevesinde üçüncü bir anlam sorgulanabilir ki o da helal süt ile çocuğun ahlaklı olması arasında nedensel bir ilişki olup olmadığıdır. Burada kastedilen eğer baba ya da anne kazanmış olduğu parayı ahlaken meşru olmayan yollardan elde ediyorsa bu haramlığın anne sütü yoluyla çocuğa karakter olarak geçerek çocuğun ahlakını etkilemesidir. Bu durumun her ne kadar özellikle tasavvuf geleneğinde önemli bir yeri olsa bile bunu sebep-sonuç ilişkisi içerisinde pozitif bilimlerin verilerine göre açıklamamız mümkün değildir. Buradaki nedenselliği her ne kadar maddi olarak açıklayamamız bile manevi olarak tamamen reddetmek mümkün değildir. Yani para kazanırken ahlaki

prensipleri önemsemeyen ve hiçe sayan bir anne babanın da önem vermediği bu normları evladına aile eğitimi ve sosyalleşmesi süreci içinde hassasiyetle vermesi beklenemez. Eğer buna rağmen çocuğundan ahlaklı davranmasını bekliyor ve istiyorsa bu durumu çocuğuna açıklamakta yetersiz kalacak yada bu isteği ve gayreti ciddiyetini yitirecektir. Ailesini hırsızlıkla geçindiren bir babanın çocuğuna hırsızlık yapmaması konusundaki nasihatlerinin inandırıcılıktan uzak ve etkisiz kalacağı gibi.

Kişilerarası İlişkilerde Bir Hak Sembolü Olarak Anne Sütü: 'Anne Sütünün Helal Edilmesi'

Bu deyim yeni doğan çocuğun beslenmesi sırasında annenin biyolojik yapısından neşet eden anne ve çocuk arasındaki özel bir ilişkiyi ve bu ilişkiden doğan hakkı vurgular. Anne çocuğa ilk doğduğu anlardan itibaren verdiği sütüyle doğal olan gıda ihtiyacını karşılamakta ve açlık hissini gidermektedir. Bu her ne kadar annenin çok tabii davranış şekli olsa da belli biyolojik şartları ve fiziki zahmetleri içerir. Çocuğu emzirme eylemi bazı durumlarda sıkıntı veren, memede herhangi bir enfeksiyonun oluştuğu durumlarda ise anne için ızdıraplı bir hal almaktadır ve bu durum annenin cefa ve sıkıntı çekmesine yol açmaktadır. Günümüzde endüstrinin bebeklere sunduğu mama çeşitlerinin artması, yapılan reklamlarla mama kullanımının cazip hale getirilmesi genç ve bilinçsiz anneleri etkilemekte ve dolayısıyla anne sütüyle çocukları beslemeyi azaltmaktadır. Bu durum göz önüne alındığında annenin mama reklamlarına rağmen maddi imkânları olsa bile çocuğunu emzirecek bazı zahmetlere katlanıyor olması annenin çocuğuna göstemiş olduğu bir davranışı ve bu davranıştan doğan bir hakkı ön plana çıkarmaktadır. Elbette bu hakkı pozitif hukuktaki bir hak olarak yada İslam fıkında kurallaştırılmış bir hak olmaktan ziyade anne çocuk ilişkisine ayrı boyut katan ahlaki veya vicdani bir hak olarak değerlendirmekte yarar var.

Pekala hukuki bir yaptırım gücü olmayan bu hak çocuğa hangi vazifeleri yükler? Aslında bu hakkı çocuğa özel vazifeler yükleme fonksiyonundan ziyade emzirmenin annenin çocuğun büyümesinde ve yetişmesinde özel bir yerinin olmasını sembolize etmesi bakımından ön plana çıkarmak gerekir. Dolayısıyla çocuk anneye böylesi bir durumdan dolayı daha saygılı ve şefkatli davranmalıdır çıkarımı yapılabilir. Nitekim bu durum Kuran-ı Kerim'de şu şekilde vurgulanmaktadır: "Rabbin şöyle buyurdu: Allah'tan başkasına ibadet etmeyin. Anneye ve babaya güzel muamele edin. Şayet onlardan her ikisi veya birisi yaşlanmış olarak senin yanında bulunursa sakın onlara hizmetten yüksünme "öf!" bile deme onları azarlama onlara tatlı ve gönül alıcı sözler söyle. Şefkatle tevazu ile onlara kol kanat ger ve şöyle dua et: "Ya Rabbi onlar küçüklüğümde nasıl beni ihtimamla yetiştirdilerse ona mükâfat olarak sen de onlara merhamet buyur!" (İsra Suresi: 23-24)

Anne sütünden doğan hakkın her ne kadar pozitif hukuk açısından yaptırımı olmasa da

bunun günlük hayatta anne çocuk ilişkilerinde bir yaptırım hatta bir baskı aracı olarak kullanıldığına şahit oluyoruz. Mesela anneler “şunu yaparsan ya da yapmazsan sütümü helal etmem” şeklinde ifadeler kullanılabilmektedirler. Böylesi bir ifade tarzı ahlaki olarak doğru olan davranışlara çocukları teşvik etmek hatta onları istemeseler de zorlamak söz konusu olduğunda olumlu olarak değerlendirilebilir (Örneğin: “Gayrimeşru yollardan para kazanırsan sana sütümü helal etmem” gibi). Diğer taraftan bu sadece annenin şahsi emel ve amaçlarını yerine getirmek ve hatta ahlaki olarak şüpheli yada yanlış olan davranışlara çocuğu yönlendirmek söz konusu olduğunda kabul edilebilir bir durum değildir. Mesela şu kızla veya oğlanla evlenmezsen yada evlenirsen sana sütümü helal etmem şeklindeki bir ifade ahlaki olarak doğru olana yönlendirmekten çok annenin çocuğunun evlenmesi sırasındaki kendi tercihlerinin gerçekleştirilmesi yönündedir. Hatta burada sosyal hayatta oluşan hak ödev ilişkisinin suistimal edilmesinden bile bahsedilebilir.

Yukarıda bahsedilen deyimler dışında Türkçe’imizde yine anne sütünün geçtiği farklı deyimler farklı anlamlarda kullanılmaktadır. Mesela “anneden emilen sütü burnundan getirmek” deyimiyile bir kişiye (gereksiz) türlü zorluklar çıkarmak, ya da o kişiye hayatı aşırı zorlaştırmak kastedilmektedir. Yine günümüzde çok sık kullanılmasa da “bir işi birinin sütüne havale etmek” yada “bir şeyin bir kişinin sütüne kalması” deyimleriyle anne sütünden o kişinin insanlığı, vicdanı ve namusu kastedilmektedir. Bu deyimlerde anne sütünün vicdan, namus gibi ahlaki temel kavramlarla eşanlamlı olarak kullanılmasını yine anne sütüne atfedilen metafiziki ve kutsal boyutun bir ifadesi olarak görmek gerekir.

Süt Bankası Uygulamalarının Doğurduğu Etik İkiilemler

Özellikle hamileliğin 32. haftasından önce ve 1500 gramın altında doğan bebeklerin bağırsakları yeterli bir şekilde gelişmediği için anne sütü dışında diğer gıdalar beslenme amacıyla alındığında değişik sağlık sorunlarına yol açmakta ve bu gıdalarla yapılan beslenme ölüme kadar giden sonuçlar doğurmaktadır. Bu bebekler için anne sütü sadece bir gıda değil aynı zamanda bir ilaç ve tedavi yerine geçmektedir.³ Dolayısıyla böylesi bir tedavi birçok vakalarda alelade bir tıbbi müdahale olmaktan çok hayat kurtarıcı olmaktadır. Bilimsel çalışmalar neticesinde elde edilen bilgiler teknolojik imkânlarla anne sütünün uygun şartlarda saklandığı ve muhafaza edildiği süt bankalarının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bugün yüzlerce anne sütü bankası dünyanın değişik ülkelerinde 1990 yılından beri hizmet vermektedir.

Diğer taraftan bu süt bankalarından aynı annenin vermiş olduğu süttten emen farklı cinsten çocukların ileride evlenmesi teorik olarak mümkündür. Bu kişiler birbirleriyle

3- Krş. bu kitapta Sertaç Arslanoğlu'nun makalesi s. 55

İslam inancı açısından süt kardeşi olmalarından dolayı burada bir sakınca doğmaktadır.⁴ Böylesi istenmeyen bir durum olduğunda ve dini hassasiyetleri olan Müslüman bir toplumda erken doğup anne sütüne ihtiyacı olan bebeklerin varlığı göz önüne alınırsa burada etik bir ikilem söz konusudur. Karşılaşılan etik çatışma dini inançtan kaynaklanan istenilmeyen evliliğin olması ihtimaliyle, yine erken doğan çocuğun anne sütüyle sağlığına kavuşturacak ve/veya hayatını kurtaracak olan tedavisinin birbiriyle çelişmesini içerir. Yani en yüksek ahlaki değerlerden olan insan sağlığı ve hayatı, dini bir vecibe daha doğrusu dini bir yasakla çatışmaktadır. Bu ikilemde birbiriyle çatışan değerler birbiriyle karşılaştırıldığında insan hayatının kurtarılması daha büyük önem arz etmektedir. Burada diğer monotheist dinlerde de rastladığımız ve İslam Fıkhı'nda geçerli olan “zaruretle yasakları mübah kılar” prensibi gereğince hayat kurtarıcı tedavinin öncelenmesi gerekir. Klasik fıkıh literatüründe buna verilebilecek en klasik örnek açlık tehlikesi olduğunda aslında haram olan domuz etinin yenilmesine cevaz verilmesidir.

Diğer taraftan domuz eti ile yapılan karşılaştırmadan elde edilen ahlaki çıkarım süt bankası için geçerli olan imkânlar doğrultusunda tam olarak geçerli değildir. Burada anne sütü bağışında bulunan annenin verdiği süt diğer birçok süt bankalarında olduğu gibi diğer anne sütleriyle karıştırılmadan özel bölümlerde saklanarak sorun çözülebilir. Aynı zamanda bağışlayıcı ve alıcı, bilgisayar ortamındaki databank sistemine kaydedilerek kimin kime süt verdiği bilgisi yıllarca saklanıp ihtiyaç olduğunda yine bu bilgilere başvurulabilir.

Böylesi bir bilgi bankası sistemi hastalar için kullanılan diğer databanklar için geçerli olan bazı şartları da yerine getirmek zorundadır. Mesela anne sütü bağışlayan annenin kendi şahsıyla ilgili bazı bilgilerin gerektiğinde ilgili kişilere verilebileceğini bilmesi ve bunu yapılan bir mukavele ile kabul etmesi gerekir. Yine böylesi bir sistemde bilgilerin sadece kaydedilmesi değil, aynı zamanda ilgisiz ve bu bilgiye ulaşma hakkı olmayan üçüncü şahıslardan da korunması gerekir.

Etik analiz çerçevesinde birbiriyle çatışan değerler tartışılırken göz önünde bulundurulması gereken diğer bir husus da acaba süt kardeşlerin birbiriyle evlenmesinde tıbbi bir sakınca olup olmadığıdır. Böylesi bir durum genetik olarak aynı anne babadan olan kardeşlerin genetik yapısının birbirine olan yakınlığından dolayı bu evlilikten olacak çocukların sakat olmasıyla karşılaştırılabilir. Bu kitapta Arif Kaygusuz bu konudaki yapılan son tıbbi araştırmalara değinmekte ve bazı ilginç araştırma sonuçları sunmaktadır.⁵ Fakat bu veriler bize insanda anne sütüyle genetik materyalin çocuğa geçtiği ve bu yolla genetik kardeş olan çocuklarla benzeri bir biyolojik durumun oluştuğu konusunda yeterli bilimsel delilleri vermemektedir. Dolayısıyla günümüzün bilimsel

4- Krş. bu kitaptaki Davut İltaş'ın makalesi s. 81

5- Krş. bu kitaptaki Arif Kaygusuz'un makalesi s.65

sonuçları çerçevesinde genetik olarak akraba olan kardeşlerle anne sütünden doğan süt kardeşliğini tıbbi olarak aynı kategoriye koymamız mümkün değildir.

Sonuç

Dinimizde ve dilimizde anne sütüne yeni doğan bebeğe verilen basit bir gıdanın ötesinde farklı anlamlar yüklenmektedir. Türkçe’imizde yukarıda incelediğimiz halen kullanılmakta olan deyimler çerçevesinde anne sütüyle sosyal ilişkilerde bazı haklar dile getirilmektedir. Yine metaforik anlamda anne sütü ahlak, vicdan, huy gibi normatif kavramlarla eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Diğer taraftan İslam inancına göre genetik olarak kardeş olmadığı halde bir anneden süt emen iki kişi kardeş ilan edilmekte ve farklı cinslerdeyse ileride birbiriyle evlenmesi mümkün olmamaktadır. Bu durum anne sütünün erken doğanlarda bir tedavi çerçevesinde kullanıldığında bu durumla oluşan süt kardeşlerin ileride birbiriyle teorik olarak evlenme ihtimali doğmaktadır. İstenmeyen bu durumla anne sütünün tedavi edici özelliğinden dolayı erken doğanın tedavisi arasında bir etik çatışma yaşanmaktadır.

Yukarıda yapılan etik analiz sonucu bu çatışmada hastalığın tedavisi için bağışlanan anne sütünün yukarıda dile getirilen argümanlardan dolayı bir tedavi konsepti içerisinde kullanılması gerektiğini savunmak mümkündür. Ortaya konan argümanlarla savunulan bu pozisyonun pratik hayata geçirilebilmesi için süt bankası bizlere önemli bir alternatif ve çözüm sunmaktadır. Diğer taraftan süt bankasına evet demek toplumdaki dini hassasiyetlere sırt çevirmek anlamını taşımamalıdır. Zaten bu toplumsal hassasiyetleri dikkate almayan projelerin başarıya ulaşmasının mümkün olmadığını biliyoruz.

Anne sütü bankası uygulamalarının tıbben zaruri olan ve ahlâki olarak değerli olan hastalığı tedavi etmek ve insan hayatını kurtarmak doğrultusundaki hedeflere bazı şartlar yerine getirildiği takdirde toplumun kültürel ve dini değerlerine saygılı bir şekilde ulaşmak mümkündür. Bu konuda şu şartlar öne sürülebilir:

1. Anne sütü bankası erken doğanlarda bu gıdanın alınmasının tıbbi bir zorunluluk olduğu durumlarda ve bu ihtiyacın direk olarak anneden sağlanamaması hallerinde devreye girmelidir.
2. Anne sütü bankacılığında Avrupa’da olduğu gibi tüm anne sütleri karıştırılarak değil, her anne sütü ayrı ayrı olarak saklanmalıdır.
3. Anne sütü bağışlayacak kişi bu konuda bilgilendirilmeli ve ileride şahsı ile ilgili bir takım gerekli bilgilerin ilgili kişilere verileceğine rıza göstermeli ve bu rızasını yazılı olarak ifade etmelidir.
4. Anne sütü bağışı ve alıcısı bir data bank sistemiyle kayıt altına alınmalı ve anne sütü

alan şahsın bir kişiyle evlenmeden önce bu kişiyle süt kardeşi olup olmadığını kontrol etme imkanı teknik olarak sağlanmalıdır.

5. Bir ülkede birden fazla anne sütü bankasının olması durumunda bunların veri sistemi mevcut imkânlarla birbiriyle bağlantılı olmalıdır.

6. Anne sütü bağış bir para kazanma aracı olmamalı, fakat bağış yapan kişiye de bu konuda oluşan masrafları karşılanacak şekilde maddi olarak cazibesi olmayan bir meblağ ödenmelidir.

7. Bu proje henüz uygulamaya sokulmadan Sağlık Bakanlığı düzeyinde halkı bu konuda bilgilendirici projeler gerçekleştirilmeli ve çalışma konsepti şüpheye mahal vermeyecek bir şekilde şeffaf olarak ortaya konulmalıdır. Bu süreç içerisinde halkımızın dini hassasiyetlerine saygılı olunduğu yapılan düzenlemelerle açıklanmalıdır.